

Trendová analýza - funkce nelineární v parametrech

Zadání příkladu:

Odhadněte parametry exponenciálního trendu

$$T_t = \alpha_0 \cdot \alpha_1^t \quad (1)$$

u časové řady středního počtu obyvatelstva České republiky (ozn. $P(t)$) od roku 1999 do roku 2008. Dále odhadněte pomocí tohoto modelu počet obyvatel v roce 2009 a 2010. Hodnoty $P(t)$ jsou uvedeny v tabulce 1.

Tab. 1 - Počet obyvatel ČR letech 1999-2008 v tisících - ozn. P_t

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
P_t	10283	10272	10224	10201	10202	10207	10234	10267	10313	10430

Zdroj dat: Český statistický úřad (ČSÚ)

Vypracování příkladu

Lineární a kvadratický model z tématu 10 jsou modely tzv. **lineární v parametrech**. Platí pro ně, že se dají převést na vícerozměrný lineární model. Zde uvedený model lineární v parametrech není. Ale je možné ho pomocí jednoduché transformace na takový model převést.

Transformace modelu

1. krok - obě strany rovnice (1) zlogaritmujeme.

$$\ln T_t = \ln(\alpha_0 \cdot \alpha_1^t)$$

2. krok - upravíme pravou stranu

$$\ln T_t = \ln(\alpha_0) + t \cdot \ln(\alpha_1)$$

3. krok - provedeme substituci $Z_t = \ln T_t$, $\beta_0 = \ln \alpha_0$, $\beta_1 = \ln \alpha_1$ a dostaneme model

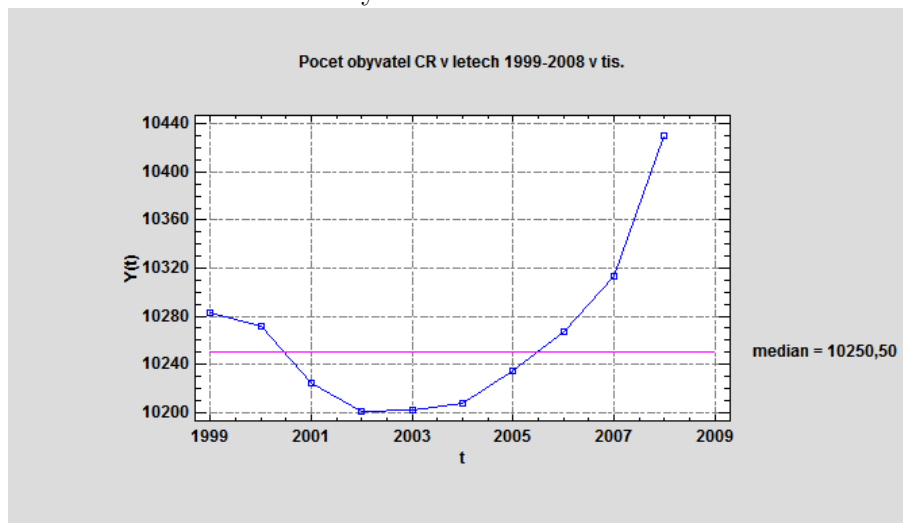
$$Z_t = \beta_0 + \beta_1 t$$

který je lineární. Výpočet odhadů jeho parametrů jsou uvedeny například tématu 10, příklad 1.

Program STATGRAPHICS Centurion XVII

V programu STATGRAPHICS je pro analýzu trendu ČR vytvořena funkcionální menu *Forecast/User-Specified Model*. Do povinného pole **Data** je třeba zadat **přirozený logaritmus** proměnné, kde jsou hodnoty sledované veličiny y_t . Syntaxe operátoru je $\text{Log}(\text{proměnná})$. Do nepovinného pole (**Time Indices:**) je možné zadat odpovídající hodnoty času. Po kliknutí na tlačítko OK se objeví další formulář *Model Specification Options*. Zde v rámci *Type* zvolíme **Linear Trend** a klikneme na tlačítko OK. V dalším formuláři *Tables and Graphs* přidáme tabulku *Forecast Table* a potvrdíme tlačítkem OK.

Obrázek 1: Počet obyvatel ČR v letech 1999-2008 v tis.

Zdroj: Údaje ČSÚ, vlastní zpracování

Výsledky:

Lineární trend

Odhady parametrů: $b_0 = 9,23$, $b_1 = 0,0011$. Nyní je potřeba spočítat hodnoty a_0 a a_1 ze substituce ve 3. kroku transformace. Platí: $a_0 = e^{b_0}$ a $a_1 = e^{b_1}$. Dostaneme $a_0 \doteq 10199,36$ a $a_1 \doteq 1,0011$. Model má potom tvar

$$T_t = 10199,36 \cdot 1,0011^t \quad (2)$$

Nyní je nutné zkontrolovat, zdali jsou parametry modelu statisticky významné. V rámu *Analysis Summary* jsou v tabulce **Trend Model Summary** uvedeny odhady všech parametrů a příslušné hodnoty **P-value**. Pokud je hodnota P-value pro daný parametr nižší než zvolená hladina významnosti α (ta bude vždy 5 %, pokud nebude stanoveno jinak), je daný parametr statisticky významný (nelze přijmout hypotézu, že je roven nule). Zde je $P\text{-value}(a_0) = 0,00$, $P\text{-value}(a_1) = 0,136$. Významný je proto pouze první parametr. Takže exponenciální trend tato veličina nemá.

Výpočet předpovědí počtu obyvatel zde proto nyní uvedeme pouze pro ilustraci postupu. Předpovědi vzhledem ke statisticky nevýznamnému parametru α_1 nemají prakticky smysl. provést tak, že do vypočteného modelu (2) dosadíme příslušnou hodnotu t a vypočteme $\hat{Y}_t$. Zde je $t = 11$ pro rok 2009 a $t = 12$ pro rok 2010, takže $\hat{Y}_{11} = 10327$ a $\hat{Y}_{12} = 10338$. Ve STATGRAPHICS existuje ve výše zmíněné funkcionalitě *Forecast/User-Specified Model* tabulka **Forecast Table**, kde program vypočte předpověď pro libovolný časový okamžik. Požadovaný počet předpovědí lze nastavit ve formuláři *Forecasting* při zadávání proměnných pro analýzu (standardně 12).

Interpretace výsledků

Výsledkem je exponenciální model (2). Testy významnosti regresních parametrů ukázaly, že parametr α_1 není statisticky významný. Významný je pouze druhý parametr α_0 . Z toho plyne, že zvolený model není pro zkoumanou veličinu vhodný. Předpovědi $\hat{T}_t$ pro roky 2009 a 2010 jsou uvedeny pouze pro ilustraci jejich výpočtu.